

РЕЦЕНЗІЇ

Нонна Шляхова

КУЛЬТУРА НОВІТНІХ УКРАЇНСЬКИХ СПІЛЬНОТ
ЗА КОРДОНОМ У ВИМІРІ ФОЛЬКЛОРИСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ*

Новітні українські трудові спільноти, що стали наприкінці XX – на початку XXI століття в країнах Східної та Західної Європи, дедалі більше привертають увагу сучасних учених. Історики, соціологи, антропологи, культурологи, представники інших дисциплінарних галузей намагаються осмислити історичні й соціокультурні контексти української трудової еміграції, яка здобула назву четвертої хвилі та, безперечно, має неабиякі наслідки для країни виходу емігрантів. Однак в українській науці чимдалі актуальнішим є питання, чи достатньо уваги приділяють учені дослідженню новітніх трудових спільнот. Чи цілком розглянуто науковцями феномен явища, яке звично номінують заробітчанством? Чи багато ми знаємо про українських заробітчан, яких лише в Європі налічується декілька мільйонів? Адже науковці, акцентуючи увагу на прагматичності новітнього заробітчанства, подекуди залишають за лаштунками те, що О. Пахльовська образно й влучно назвала «велетенським національним архіпелагом – розкиданими людськими островами в чужих морях» [1, с. 55].

Вочевидь, кожне наукове дослідження, у якому предметом аналізу є сучасне закордонне українство, тією чи іншою мірою ілюструє драматичну ситуацію роз'єднаної нації. Така думка прочитується також у монографії Олени Гінди «Поетична творчість української трудової спільноти в Італії початку XXI століття в контексті фольклорної традиції». Автор цієї наукової праці – доцент кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка. Об'єктом свого наукового дослідження вона обрала досі не відомий українській науці артефакт – вірші сучасних українських заробітчан в Італії, віднайдені вчепним у різних джерелах: від опублікованих в українськомовних засобах масової інформації в Італії до тих, що зберігаються у фольклорному архіві кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка та рукописах заробітчан з особистого архіву дослідника. Така джерельна база сприяла всебічній репрезентації самотнього доробку поетів-аматорів, більшість із яких, як виявляється, написали свій перший

вірш саме на заробітках. Учений називає цей поетичний доробок «народним літописом» та, аналізуючи згадані самотні вірші, підводить читача до висновку про слушність такої характеристики. Студіюючи заробітчанську творчість, О. Гінда поставила перед собою завдання неабиякої складності: дослідити поетичну творчість українських трудівників в Італії комплексно, а саме на тлі історичних і соціокультурних контекстів, генетичних та інтертекстуальних вимірів, а головне – зіставляючи мотиви й сюжети заробітчанських віршів XXI століття з мотивами та сюжетикою народних пісень про еміграцію кінця XIX – початку XXI століття. Зіставленню віддалених майже століттям, проте онтологічно споріднених народних доробків автор присвятила найбільший за обсягом розділ монографії – «Українські народні пісні про еміграцію і вірші сучасних трудових мігрантів: зіставлення сюжетно-мотивних парадигм». Таким змістово-композиційним форматом вона виразно акцентувала дисциплінарний пріоритет її праці – фольклористичний. Щоправда, домінанту такої дисциплінарної візії О. Гінда формулює також у першому розділі праці – теоретичному («Методологічні й теоретичні засади дослідження поетичної творчості української трудової спільноти в Італії»), який вирізняється особливою ґрунтовністю. У ньому дослідник аналізує досить складну матерію – полемічні візії сучасних фольклористів щодо поняття «фольклор». Окреслюючи його типологічні ознаки й межі, вона спирається на тенденції сучасної народної традиції, які впливають на зміни «фольклорного поля» та корелюють семантику терміна. Змістове наповнення терміна «фольклор» автор пов'язує також із викликами сучасної «фольклорної ситуації» й новими детермінантами фольклористичних дискурсів, при цьому звертаючи особливу увагу на концепційний внесок українських учених у розвій теоретичної фольклористичної думки.

Олена Гінда слушно підкреслює, що феномен масової літературної діяльності українських заробітчан в Італії «засвідчив існування унікальної форми творчості, у якій колективне несвідоме спільноти переважало над індивідуальним авторським» [2, с. 21]. Тексти заробітчанських віршів насправді виразно ілюструють синтез фольклор-

* Гінда О. Поетична творчість української трудової спільноти в Італії початку XXI століття в контексті фольклорної традиції : [монографія] / О. Гінда. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 546 с.

ного й літературного, колективного та індивідуально-авторського, що також споріднює їх із народним емігрантським мелосом. Дослідник звертає увагу на такий важливий змістовірний фактор заробітчанської творчості, як «жіноче обличчя» новітньої трудової міграції, що не могло не вплинути на зміст і поетику аналізованих віршів. Цікавим і таким, що вирізняється аналітичною факховістю, є четвертий розділ монографії «Корпус поезій українських трудівників в Італії у генологічній оптиці: жанрова цілісність VS жанрове розмаїття», у якому проаналізовано жанрову природу корпусу заробітчанських поезій як цілісної змістоформи та запропоновано її маркування як циклу. Науковець ретельно аналізує найбільш поширені «жанрові матриці», які використовували автори поезій, звертає увагу на типові генологічні ознаки заробітчанських віршів, характеризує змістове й смислове наповнення творів. Аналіз поетичних текстів свідчить про вміння дослідника глибинно проникати в психологію творчості заробітчанок з огляду на особливі, нетипові контексти постання віршів. Вочевидь, впливи численних контекстів і текстів (у широкому розумінні поняття «текст») мотивували автора вивчити інтертекстуальний простір аналізованої творчості. Таке завдання вона

сформулювала в останньому розділі монографії «Поезія українських трудових іммігрантів в Італії в окулярі інтертекстуальності». У ньому розглянуто три різновиди інтертекстуальних виявів: заголовки заробітчанських віршів як культурний текст і паратекстуальний феномен, діалогізм поезій та функціонування в творах «чужого» слова. Мабуть, цим не вичерпуються інтертекстуальні вияви в текстах поезій, проте перспективу подальшого відчитання інтертекстів у новітній заробітчанській творчості автор намічає та окреслює.

Отже, об'ємне й усебічне дослідження матеріалу, який уперше стає об'єктом наукової обсервації – поетичної творчості українських трудових мігрантів в Італії, представлене в монографії Олени Гінди, є новим і вагомим внеском у студіювання сучасних колективізуючих форм культури, витворених нашими співвітчизниками за кордоном. Аналіз новітніх заробітчанських віршів як ілюстрації «життєстійкості» національних цінностей української традиційної культури, безперечно, збагатить сучасну фольклористику спостереженнями про непроминальну актуальність української фольклорної традиції, яка виявляє непересічний потенціал та живильні сили в нових історичних і соціокультурних обставинах.

Література

1. Пахльовська О. Майдан, простір майбутнього / О. Пахльовська // До Світла: християнський часопис українців в Італії. – 2005. – № 11(44). – С. 55.
2. Гінда О. Поетична творчість української трудової спільноти в Італії початку XXI століття в контексті фольклорної традиції : [монографія] / О. Гінда. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 546 с.

Петлюченко Н. В.

**ПОЗИЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТА В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ РИЗИКУ:
СОЦІОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ***

У своєму прагненні змінити світ, підкорити його своїм негайним і швидкоплинним потребам людина виконує дії, які обертаються для неї появою ризиків всесвітнього масштабу. Глобальні катастрофи на початку XXI століття змушують учених задуматись над тим, у якій залежності знаходиться світ від людини і людина від світу. Хоча раціоналістична традиція в науці ще займає досить міцні позиції, все частіше науковці задумуються над принциповою єдністю матеріального й ідеального світу, зрозуміти який можна лише як єдине ціле, що виявляється у найрізноманітніших множинних іпостасях. Не залишається осторонь і лінгвістична думка, пошуки і прагнення якої в останні роки полягають у спробах охопити природу мови як складного інтегрованого явища динамічного характеру.

Актуальність цієї монографії очевидна і не викликає жодних сумнівів, оскільки відкриває широкі перспективи для глибшого розуміння суб'єкта як невід'ємної частини навколишньої екосистеми взагалі, і суб'єкта дискурсивної діяльності зокрема. Адже доступним і зрозумілим світ для нас стає саме завдяки мові, оскільки об'єктивна реальність конструюється в когнітивній області наших мовних репрезентацій. Крім того, актуальність зумовлена поглибленням тенденції сучасних лінгвістичних розвідок до міждисциплінарності, що дозволяє залучення і поєднання методології не лише різних галузей лінгвістики, а й інших наук.

Дослідження Ущиної В.А., що виконане в руслі сучасних проблем мовознавства, зумовлене інтересом до вивчення соціокогнітивних аспектів дискурсивної діяльності людини в умовах цивілізаційних і парадигмальних змін як у науці, так і в суспільстві загалом. Роботою відкриваються нові напрями і горизонти для наукових пошуків у царині дискурсології, когнітивної лінгвістики і соціолінгвістики.

Новизна пропонованої монографії визначається самим об'єктом дослідження – позицією суб'єкта дискурсивної діяльності, інтерес до якого серед представників найрізноманітніших галузей лінгвістики зумовлено переосмисленням традиційних підходів до вивчення мови на шляху до розуміння того нового етапу, на якому перебуває лінгвістика. Новим є також поєднання двох дослідницьких фокусів: людини-мовця (суб'єкта), її ідентифікації у процесі творення реальної дійсно-

сті в дискурсі та за допомогою дискурсу, і ризику як дискурсивного середовища побутування людини в епоху пізнього постмодерну.

У першому розділі «Позиціонування суб'єкта в дискурсі як лінгвістична проблема» роз'яснюється трактування дискурсу у висвітленні репрезентаційного та діяльнісного підходів, симбіоз яких уможливує всебічне охоплення динаміки дискурсивного позиціонування. Крім того, простежено генезис категорій суб'єкта й ідентичності і представлено інтеракційність та ситуативну зумовленість стану. Автор дає досить вичерпний аналіз дискурсу ризику як середовища, у якому конструюється позиція суб'єкта дискурсивної діяльності, окреслюючи дистинктивні ознаки ситуацій ризику – комунікативної та метакомунікативної, розмежування яких є визначальним для подальшого аналізу позиціонування.

У другому розділі «Лінгвокогнітивне моделювання ситуації ризику» сформовано і репрезентовано дві моделі вищезазначених ситуацій – динамічну і статичну. Динамічна модель сформована у вигляді сценарію і представляє комунікативну ситуацію ризику, тобто таку, у якій учасники комунікації перебувають безпосередньо і приймають рішення (займають позиції) щодо ризику. Запропоновано чотири фази розгортання сценарію ситуації ризику, згідно яких відповідним чином змінюється поведінка її суб'єктів. Статична модель відтворена автором як фрейм, що слугує рамкою для дослідження дискурсивної діяльності суб'єктів метакомунікативної ситуації ризику, що обговорюють ризики, перебуваючи за межами безпосередньої взаємодії, як от: в персональних розповідях, які стосуються раніше пережитого досвіду, пов'язаного з ризикованою діяльністю, або в медіа-публікаціях, де описано різноманітні ризики суспільного порядку – політичні, екологічні, технологічні і т.ін.

У третьому розділі «Позиціонування суб'єкта-учасника комунікативної ситуації ризику» проаналізовано дискурсивну поведінку суб'єкта, який приймає рішення стосовно ризику, безпосередньо знаходячись у самій ситуації. Процес прийняття рішення трактується автором як вибір суб'єктної позиції, що, відповідно, зумовлює доречність обраних прийомів і методів дослідження, які включають теорії ментальних просторів Ж. Фоконьє, міжперсональної прагматики та діалогічного синтаксису. Особливо оригінальним і новаторським

* Рецензія на монографію В. А. Ущиної «Позиціонування суб'єкта в англomовному дискурсі ризику: соціокогнітивний аспект» / Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 380 с.

видається використання теорії фракталів Бенуа Мандельбро для теоретичного обґрунтування механізмів виникнення ідентичності суб'єкта як продукту його серійно повторюваного позиціонування.

У четвертому розділі «Позиціонування суб'єкта-спостерігача в метакомунікативній ситуації ризику» запропоновано вивчення дискурсивної динаміки позиціонування в напрямку від особистого до соціального: досліджується перехід від репрезентації ситуативної ідентичності окремого індивіда до формування колективної ідентичності соціального суб'єкта. Проаналізовано стансо-виражальні засоби, що, з одного боку, свідчать про епістемічно-афективний статус суб'єкта позиціонування, а, з іншого, виступають соціодискурсивними характеристиками колективних позицій видань або інституцій.

Теоретична значущість рецензованої праці полягає в тому, що теоретичні та прикладні аспекти дослідження мовленнєвої поведінки людини в умовах ситуації ризику стають актуальною відповіддю науковців на запити сучасності. Уза-

гальнення філософського знання у дослідженні дискурсивної природи ризику виступає інтегрувальним началом у виробленні спільних принципів сучасної методології аналізу ролі суб'єкта в суспільних процесах. Теоретично значущим і перспективним є здійснене у роботі співвіднесення когнітивного, соціального, прагматичного та риторичного вимірів суб'єктного позиціонування в англomовному дискурсі ризику. Запропонована в роботі комплексна методика аналізу суб'єктного позиціонування у дискурсі ризику може бути поширена на вивчення цього явища в інших мовах та інших типах дискурсу. Таким чином, монографія не лише є суттєвим внеском до вітчизняного мовознавства, а й безперечно сприятиме становленню нової галузі лінгвістики – соціокогнітивної дискурсології.

Рецензована книга пропонується для філологів, германістів та фахівців із когнітивної лінгвістики, дискурсології, соціолінгвістики, лінгвоперсонології.